

HIFZI TOPUZ İLE İLETİŞİM ÜZERİNE ON COMMUNICATION WITH HIFZI TOPUZ

Doç. Dr. Ayça Demet ATAY

Yakın Doğu Üniversitesi İletişim Fakültesi

Gazetecilik Bölümü

ORCID: 0000-0002-8196-2310, ayca.atay@neu.edu.tr

ÖZ

“Hıfzı Topuz ile İletişim Üzerine” belgeseline dayanan röportaj niteliğindeki bu çalışma, dört bölümden oluşuyor. Hıfzı Topuz, birinci bölümde, uzun yıllar görev yaptığı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından görevlendirilen ve MacBride Komisyonu olarak bilinen Uluslararası İletişim Sorunlarını Araştırma Komisyonu'nun, dünya iletişim tarihinde önemli bir yeri olan “Birçok Ses Tek Bir Dünya” başlıklı raporunun öyküsünü içeriden gözlemleriyle anlatıyor. “İletişim politikaları” başlıklı ikinci bölümde, Hıfzı Topuz, iletişim politikalarına neden ihtiyaç duyulduğunu ve bu politikaların nasıl saptanması gerektiğiyle ilgili tespitlerde bulunuyor. Teknolojik gelişmelerden sonra önemi daha da artan iletişim alanının “başı boş bırakılmaması ve kamu yararına planlanmasını” gerektiğini vurgulayan Topuz, iletişim alanının “sadece egemen sınıfın hizmetinde değil, kamunun yararına olması gerektiğini”, bununsa bir “planlama meselesi” olduğunu ifade ediyor. Üçüncü bölüm ise, Türkiye'nin ilk gazeteciler sendikasının üç kurucusundan biri olan Hıfzı Topuz'un gazetecilerin sendikalaşma hareketiyle ilgili anılarını ve günümüzdeki gazetecilerin örgütsüz yapısıyla ilgili tespitlerini içeriyor. “Alternatif medya” başlığını taşıyan dördüncü bölümdeyse, Hıfzı Topuz, “Tekelci büyük sermayenin karşısında, egemen sınıfın propaganda aracı olmayan, içeriğin ve yapının halk tarafından belirlendiği alternatif medya kanalları nasıl kurulabilir?” sorusuna Afrika'daki deneyimlerinin ışığında yanıt veriyor.

Anahtar Sözcükler: Hıfzı Topuz, MacBride Komisyonu, MacBride Raporu, Sendikalaşma, İletişim politikaları

ABSTRACT

Conducted in the form of interviews, this study is based on the documentary “On Communication with Hıfzı Topuz” and it consists of four sections. In the first section, Hıfzı Topuz recounts the story of the International Commission for the Study of Communication Problems, known as the MacBride Commission, appointed by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), where he served for many years. He discusses the commission's significant place in the history of global communication and narrates the story of the commission's report titled “Many Voices, One World” from an insider's perspective. In the second section titled “Communication Policies,” Hıfzı Topuz explains why there is a need for communication policies and how these policies should be formulated. He emphasizes the increasing importance of the communication field after technological advancements and stresses the necessity of “not leaving it unregulated” but rather “planning it for the public good”. Topuz highlights that communication should not solely serve the dominant class but should be for the benefit of the public, stating that this is a matter of “planning.” The third section contains his memories as one of the three founders of Türkiye's first journalists union, regarding journalists' unionization. It also includes his observations concerning the current lack of unionization of journalists. In the fourth section titled “Alternative Media”, Hıfzı Topuz addresses the following question, based on his experiences in Africa: “How can alternative media channels that are not tools of the dominant class's propaganda, and the content and structure of which are determined by the public be established against monopolistic big capital?”

Keywords: Hıfzı Topuz, MacBride Commission, MacBride Report, Unionization, Communication policies

GİRİŞ

Kuzey Kıbrıs'ta bulunan Yakın Doğu Üniversitesi'nden bir grup akademisyen, Hıfzı Topuz ile iletişim alanındaki deneyimlerini anlatacağı bir belgesel çekmek istiyorduk. O zaman 95 yaşında olan bilge çınar davetimizi kırmadı; eşi Ayşe Topuz ve İletişim Araştırmaları Derneği İLAD'ın Genel Sekreteri Füsun Özbilgen ile birlikte 2018 yılında Kıbrıs'a geldi.

"Hıfzı Topuz ile İletişim Üzerine" belgeseli kapsamında İbrahim Özejder "İletişim Özgürlüğü", Naile Berberoğlu "Kitle İletişimi ve Toplum", Ufuk Altunç "Gazetecilik Mesleğinin Dönüşümü", Nuran Öze "Dünden Bugüne İletişim Eğitimi" ve ben "MacBride Komisyonu'nun Öyküsü" ve "Kitle İletişim Politikaları" konularında kendisiyle altı video röportaj gerçekleştirdik.

İLAD'ın işbirliğiyle hayata geçirilen ve yönetmenliğini Elnaz Nasehi, görüntü yönetmenliğini Evren Maner'in yaptığı bu belgeselin çekimleri sırasında, Hıfzı Hoca derin deneyimleri ve hayat enerjisiyle hepimizi büyüledi. Belgesel çekimlerinin yanı sıra, "Dünden Bugüne İletişim Eğitimi" başlıklı bir panele katıldı; kitaplarını imzaladı ve bir yüksek lisans dersine konuk oldu.

Bu yazıda Hıfzı Topuz'un belgesel kapsamında anlattıklarından bir derleme sunacağım.

Önce 1980 yılında, Hıfzı Hoca'nın ifadesiyle "dünyaya bir bomba gibi düşen", Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'nun "Birçok Ses Tek Bir Dünya" başlıklı raporunun ve raporu hazırlayan MacBride Komisyonu'nun öyküsüyle başlayalım.

1. MACBRIDE KOMİSYONU'NUN ÖYKÜSÜ

Hıfzı Hoca bu öyküyü 1950'li yıllara dönerek anlattı. O dönemde teknoloji alanında yaşanan devrim niteliğindeki gelişmelerle Batı'da renkli televizyonlar yayılmaya başlamıştı. Haberciliğin altyapısı değişmekteydi. Yeni teknoloji, haber ve fotoğrafların daha kolay nakledilmesini olanaklı kılıyordu. Dolayısıyla iletişim dünyasında haberler, Hıfzı Hoca'nın ifadesiyle "televizyonlar üzerinden bomba gibi patlıyordu." Bunların tabii sosyal ve siyasal

yankıları da oluyordu. Bu konu UNESCO'ya intikal etti.

UNESCO kuruluşundan itibaren özgür haber dolaşımının sağlanması gerektiği vurguluyordu. Ve Hıfzı Topuz o yıllarda UNESCO'da özgür haber dolaşımından sorumlu olan kişiydi. "Özgür haber dolaşımı" kavramı kulağa hoş gelse de işin iç yüzü farklıydı. Özgür haber dolaşımı kavramını Amerikalılar ortaya atmıştı. Hıfzı Hoca'nın ifadesiyle "Amaç o zaman sosyalist ülkelerden kolayca haber sızdırabilmektir." Özgür haber dolaşımı kısaca buydu. Başına da Amerikalılar getirilmişti. Hıfzı Topuz UNESCO'ya girdiğinde, kurum sadece özgür haber dolaşımı ve gazetecilik eğitimiyle uğraşır durumdaydı.

1970'li yıllara gelindiğindeyse kurum içindeki güç dengeleri değişti ve Bağlantısızlar Hareketi içindeki ülkeler, UNESCO'ya hâkim oldu. 1974 yılında yapılan genel konferansta Senegalli Amadou-Mahtar M'Bow genel direktörlüğe seçildi. Hıfzı Hoca bu gelişmeleri şöyle anlattı: "UNESCO'da özgür haber dolaşımını sorgulamaya başladılar. Baktılar ki 'özgür haber dolaşımı', haberciliğin gelişimi değil, haber sızdırma üzerine kurulmuş. Onun üzerine bizim bölümün adı bile değişti. 'Özgür ve Dengeli Haber Dolaşımı' oldu."

1976 yılında Nairobi'de UNESCO'nun genel konferansı toplanır. Bu konferansta Yugoslavya, Hindistan ve Tunus gibi bağlantısız ülkeler ağırlıklarını koyarlar. Dünyadaki haber dolaşımının değerlendirilmesini yapmak üzere uluslararası bir komisyonun toplanmasına karar verilir. Sovyetler Birliği bu dönemde gelişmeleri dışarıdan izlemektedir. Önce çekimser kalır, sonra sürece katılır. Komisyonun kurulması kararlaştırılınca ilk olarak başkanın kim olacağı sorusu gündeme gelir. Öyle bir isim olmalıdır ki hem Doğu Bloku'nun hem Batı Bloku'nun, hem kuzeyin hem de güneyin onayını alsın. Ve böylece İrlanda'nın eski dışişleri bakanı Sean MacBride komisyon başkanlığına getirilir. MacBride hem Nobel hem de Lenin barış ödülleri almıştır. Uluslararası Af Örgütü'nün kurucusudur. Hıfzı Hoca'nın ifadesiyle "Gayet ağırbaşlı ve kendini bilen bir insandır."

MacBride Komisyonu olarak anılacak uluslararası komisyonun üyeleri arasında Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Marquez, Fransız Le Monde gazetesinin kurucusu Hubert Beuve-Méry, Japonya'nın 15 milyon

¹ Belgesel aşağıdaki adresten izlenebilir: <https://youtu.be/M6GygXY8fMo?si=L58LcrbYYIfqbT3d>

tiraja sahip Assahi Shimbun gazetesinin genel yayın yönetmeni Michio Nagai de vardır. Gabriel Garcia Marquez iletişim alanında uzman değildir ama kendini “bu işe çok verir, çok benimser, önemli katkılarda bulunur”. Kanada’dan Marshall McLuhan’ın katılması düşünülür ama sağlık sorunları nedeniyle katılamaz; yerine Kanada Uluslararası Radyosu’nun direktörü Betty Zimmerman atanır. Amerika’dan Kolombiya Üniversitesi Gazetecilik Fakültesi Dekanı Elie Abel, Sovyetler Birliği’ndense resmi haber ajansı Tass’ın Direktörü Leonid Mitrofanich Zamiatin yer alır. Daha sonra Zamiatin’in yerine Sergej Losev atanır. Komisyona, Bağlantısız ülkelerden Hindistan, Endonezya, Mısır, Nijerya, Zaire, Tunus ve Yugoslavya da temsilci gönderir.

Tunus’un temsilcisi Mustapha Masmoudi, Enformasyon için Bağlantısız Ülkeler Hareketi’nin de koordinasyon konseyi başkanıdır. “Genç ve dinamik bir adam” olan Masmoudi, doktorasını Paris’te yapmıştır. Hıfzı Topuz onun jürisinde bulunmuştur. Şili’yi temsilen atanan Juan Somavia Hıfzı Hoca’nın sevdiği bir arkadaşıdır. Daha sonra uzun yıllar Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (İLO) genel sekreterliğini yapmıştır. Bugünkü adı Kongo olan Zaire’nin temsilcisi Elebe Ma Ekonzo ise Hıfzı Hoca’nın öğrencisidir. Hıfzı Topuz bir yıl süreyle bu ülkede gazetecilik eğitimleri vermiştir. Bütün gazeteciler ve haberleşme bakanlığında çalışanlar onun öğrencileri olmuşlardır. Elebe de onlardan biridir.

Komasyon iki sene çalışır. Düzenli olarak Paris’te toplanır. Ama İsveç, Yugoslavya ve Afrika ülkeleri gibi çeşitli yerlerde de toplantılar yapar. Komasyonun çalışmaları Kasım 1979’da sona erer. Çalışmalar sırasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkar ama MacBride her zaman uzlaştırıcı bir formül bulur. Sonunda bir rapor hazırlanır ve 1980 yılında Belgrad’da yapılan 21. UNESCO Genel Konferansı’na sunulur. Hıfzı Hoca konferansta yaşananları şöyle anlattı:

Genel konferansta kıyamet koptu. Amerikalılar buna itiraz ettiler. Hâlbuki komisyonun üyeleri arasında Amerikalı da vardı. Amerika’da iletişim bakımından gerici bir takım vardı. George Beebe diye bir adam vardı. O gayet tutucuydu. Freedom House diye bir yer vardı. O da gericiydi.

Hıfzı Hoca Freedom House’un ismini andığında

şaşırdım. Günümüzde yayınladığı basın özgürlüğü raporlarıyla dünyada adından bahsettiren Freedom House muydu bu gerici örgüt? “Bildığımız Freedom House mu?” diye sordum.

“Tabii tabii” diye yanıtladı Hıfzı Hoca.

Freedom House o zaman gericiydi, tutucuydu. Bir tarafta Freedom House, bir tarafta da International Press Institute (IPI) [Uluslararası Basın Enstitüsü]. O da tutucuydu. Bunlar bizim aleyhimize çalışıyorlardı. MacBride Raporu’nun aleyhine çalışıyorlardı. Ve UNESCO’yu sabote ediyorlardı. UNESCO’ya karşı sistematik bir sabotaj kampanyası yaptılar.

Resim 1. Hıfzı Topuz ile Doç. Dr. Ayça Demet Atay bir toplantıda

UNESCO Genel Konferansı anlaşmazlıklarla kilitlenir ve Genel Sekreter Amadou-Mahtar M’Bow araya girer. Der ki “Bizde, Afrika ülkelerinde, hiçbir şey anlaşmazlıkla bitmez, bir formül bulunur. Ama bunun için tartışma günlerce devam eder. Formül bulunmadan, anlaşma olmadan toplantı bitmez. Ben de anlaşma bulununcaya kadar genel konferansı tatil etmeyeceğim.” Sonunda genel sekreterin formülü kabul edilir ve rapor oya sunulmadan ayakta alkışlarla onaylanır.

Rapor, Amerika’yı ve İngiltere’yi rahatsız etmiştir. Rapordan bir süre sonra UNESCO’dan ayrılırlar. Hıfzı Hoca bu süreci şöyle anlattı:

Rapor yüzünden değil ama gene iletişim yüzünden ayrıldılar. Niye ayrıldılar? Bir defa

UNESCO özgür haber akımından yanaydı. Yani yeni ülkeler, bağlantısız ülkeler kendi aralarında haberleşsin ve büyük ajansların tekeli kaldırılınsın istiyordu. Yani Reuters'in, AFP'nin tekeli olmadan, ülkeler kendi ulusal haber ajanslarını kursunlar. Onlarla haberleşsinler. Haberler Paris'e, New York'a, Londra'ya gitmeden, bu ülkeler arasında dolaşsın. O dönemde Senegal'in başkenti Dakar ile ilgili bir haber Paris'e geliyor. Paris'ten komşu ülke Mali'nin başkenti Bamako'ya gidiyor. Bamako'dan doğrudan doğruya Dakar'a haber akımı yok. Eski İngiliz sömürgeleri arasında da Fransız sömürgeleri arasında da haber akımı böyle oluyordu.

O dönemde UNESCO ülkelerin ulusal ajanslarının kurulmasını teşvik etmektedir. Bu işin sorumluluğu da Hıfzı Topuz'a verilir. UNESCO bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin ulusal ajanslarını kurmaları için bir kampanya başlatır; o ülkelere uzmanlar gönderir. Bağımsız haber dolaşımı genç ülkelerin, eski sömürgeci ülkelerin müdahalesi olmadan, kendi aralarında haberleşebilmesi demektir. Yani "haberlerin demokratikleşmesi"; yani haberde "sömürgeciliğin sona ermesi." Hıfzı Hoca "Bu ürküttü" dedi. "Ne oluyor? O zaman ülkeler, sömürgeci ülkelerin müdahalesi olmadan kendi başlarına karar veriyorlar. Yani haberde sömürgecilik sona eriyor. Biz haberleşmede, iletişimde sömürgeciliğe karşı çıktık"

"MacBride Raporu" olarak da bilinen "Birçok Ses Tek Bir Dünya" başlıklı raporda, temel bir insan hakkı olarak iletişim hakkı üzerinde duruldu. İletişim hakkı demek haber alma ve haber verme özgürlüğü demek. Bunun yanı sıra, iletişim politikalarının oluşturulması gerektiği tavsiyesinde bulunuldu. Rapor, Hıfzı Hoca'nın ifadesiyle, "İletişim politikaları nasıl saptanmalı? Gazetecilerin korunması için neler yapılmalı?" sorularının yanı sıra, şu temel önermeyi getiriyordu: "İletişim araçlarının demokratik bir şekilde işletilmesi... Sadece kâr amacıyla değil, kamu çıkarları doğrultusunda yayın yapılması."

Ve sermayenin çıkarlarının egemenliğine karşı bir savaş açılmıştı. Ama amaç onları ortadan kaldırmak değildi. Rapor hiçbir zaman düzeni yıkmaya kalkmadı ama o düzenin değiştirilmesi için birtakım şeyler öneriyordu. Sosyalist

bir değişme programı değildi. Palyatifler getiriliyordu. Ama UNESCO ürküttü. Bir defa bazı sömürgelerde bağımsızlık eylemleri vardı. Yeni haber ajansları, yeni gazeteciler bu ülkelerin ihtiyaçlarını, bağımsızlık savaşı veren kitlelerin haklarını savunmaya başladılar. Bunlar Amerikalıları ve İngilizleri ürküttü. Yani hâlâ sömürgeler vardı. O sömürgelerdeki haklarının sarsılmasından korkuyorlardı. Bunlar çok ürkütüler. Bir süre sonra Amerika istifa etti UNESCO'dan İngiltere ile beraber. Bunu bir de Singapur izledi. Singapur'a ne? Kölelik bu yani, değil mi?

Amerika'nın ayrılması UNESCO'nun bütçesini epey sarsar ama Japonya ve Almanya gibi ülkelerin desteğiyle UNESCO dayanır.

Döneminde çok ses getiren rapor somut olarak neler değiştirmişti? Bu sorumu Hıfzı Hoca şöyle yanıtladı:

Rapor dünyada bir bomba gibi patladı. Sonuçta bir öneriydi ama rapordan esinlenerek sistemi değiştirenler oldu. İletişim hakkı anayasalara girdi. UNESCO iletişim politikalarının saptanmasına yönelik bölgesel toplantılar düzenledi. Rapor birdenbire etkilerini göstermedi ama yavaş yavaş yeni bir anlayış getirdi dünyaya. Uzun vadeli bir değişikliğin temelini attı.

Hıfzı Hoca akademisyen İbrahim Özejder ile yaptığı röportajda ise UNESCO'nun "bu işten galip çıkamadığını" anlattı:

Ama UNESCO bu işten galip çıkmadı. Yaptı yaptı yaptı, şimdi yok. Ben duymuyorum yani. Böyle bir güç yok. UNESCO'nun iletişimdeki gücünü duymuyoruz, görmüyoruz. Yenildi demek ki. Kaldırıldı bunlar. Programdan çıktı. Adı geçmiyor UNESCO'nun. Devam etmediğine göre çok uluslular hâkim; büyük sermaye hâkim. Öbürleri ezildi demek ki öyle değil mi? Maalesef. Ama ben bunu da geçici olarak kabul ediyorum. Bu bir yenilgi ama geçici bir yenilgi. İlelebet devam edemez.

2. İLETİŞİM POLİTİKALARI

Hıfzı Topuz kendisiyle iletişim üzerine yaptığımız röportajlarda kitle iletişim politikalarının önemi üzerinde özellikle durdu. Teknolojik gelişmelerden

sonra dünyada bu kadar önemli hale gelen iletişim alanının “başı boş bırakılmaması ve kamu yararına planlanmasını” gerektiğini vurguladı. “İletişim politikaları, sadece bir azınlığın, egemen sınıfın hizmetinde olmaz, olmasın, kamunun yararına olsun. Bu da bir planlama meselesi” dedi.

İletişim politikalarına neden gerek duyulduğu sorusuna ise Hıfzı Hoca'nın yanıtı şöyleydi:

İletişim toplumu etkiliyor. Televizyon çok etkiliyor. Şimdi sosyal medya etkiliyor tabii. Radyo etkiliyor daha evvel. Basın daha evvel etkiliyor. Peki, bunlar kimin elinde? Medya var ama medyayı kim yönetiyor? Türkiye’de geçmişte gazetelerin sahipleri gazetecilerdi. Yani eskiden bütün büyük gazeteleri kuranlar gazetecilerdi. Ahmet Emin Yalman, Hakkı Tarık, Necmettin Sadak, Hüseyin Cahit, Falih Rıfki hepsi gazeteciydi; hepsi gazetecilikten gelme insanlardı. Böyle başladı ama ondan sonra büyük sermaye girişi olunca holdinglerin eline geçti. Medya holdinglerin eline geçince, holdinglerin çıkarları doğrultusunda bir politika izlemeye başladı. Bugün holdinglerin başka işleri var. İhalelere, inşaat işlerine giriyorlar, alışveriş, ithalat, ihracat... Bunların hepsinin devletle işleri var. Siparişleri devletten alıyorlar. Devlet kolaylık gösteriyor yahut göstermiyor. Onun için holdingler devletle iyi geçinmek zorundalar. Bakın bütün holdingler iyi geçiniyorlar devletle. İyi geçinemezlerse, sonları Aydın Doğan gibi oluyor. Demek ki medyaya holdinglerin çıkarı yön veriyor. O zaman medya bağımsızlığını yitiriyor. Sonunda devlet televizyonlara dolaylı olarak el koymuş oluyor. Güya bir holding sahip oluyor ama holdingin arkasında devlet var. Tamamen devlet yön veriyor. Bu bir iletişim politikası meselesi.

Medya kuruluşlarının sahipleri kimlerdir? Nasıl yönetiliyorlar? Medyada kimler çalışıyor? Onlar nereden yetişiyorlar? Bu konularda araştırmalar yapılıyor mu? Ne tür araştırmalar yapılıyor? Çalışanların durumları nasıl? Bağımsızlar mı, etki altındalar mı? Eğitimleri nedir? Medyanın yönetimine kamunun katılımı nedir? Halkın katılımı nedir? Hıfzı Hoca, kendisiyle yaptığımız röportajlarda, bütün bu sorulara yanıt aranmasının ve planlama yapılmasının gerektiğini vurguladı.

Resim 2. Hıfzı Topuz, Doç. Dr. Ayça Demet Atay'ın sorularını yanıtlarken

Her devletin, her partinin, her kurumun iletişim politikasının olması gerektiğini söyleyerek, bu politikaların özellikle devlet düzeyinde demokratik bir şekilde saptanması gerekliliğinin altını çizdi. Hükümetlerin bu politikaları tek başına saptamaması gerektiğini söyleyerek, içinde üniversitelerin, gazeteci örgütlerinin, gazete sahiplerinin, sendikaların, belediyelerin ve kamusal kuruluşların temsil edildiği bir komite, kurul ya da komisyonun oluşturulması önerisinde bulundu. Bu öneriyi şöyle ifade etti:

Bütün bunların katılımıyla demokratik bir kurul oluşturulmalı. Bu kurul öneriler getirmeli. Belki her yıl bir kongre ya da konferans toplanabilir. O konferansta yapılan öneriler meclise taşınabilir ve yasalaşabilir. Devlet dikte etmemeli, devlete bunlar yön vermeli, yol göstermeli. Bir parti iktidara gelmeden evvel, kendi politikasını saptamalı; nasıl saptayacağını ilan etmeli. Oysa şimdi devlet holdingler vasıtasıyla medyaya el koyuyor; medyayı ele geçiriyor, öyle değil mi? Peki buna karşı ne yapmak lazım?

Hıfzı Hoca'nın kendi sorduğu bu soruya yanıtı ise şöyle oldu: “Bir bilinç uyandırmak lazım. Kitlede bir bilinç uyandırmak lazım. Orada çalışanlarda da bir bilinç uyandırmak lazım. Bunların örgütlenmesi lazım.”

3. TÜRKİYE'DE GAZETECİLERİN İLK SENDİKALAŞMA HAREKETİ

Türkiye’de ilk gazeteciler sendikası 1953 yılında kurulur. O yıl “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasında Kanun” yayınlanır. Kanun çıkar çıkmaz, o dönemde Akşam gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü

yapan Hıfzı Topuz, İhsan Ada ve Burhan Arpad ile birlikte İstanbul Gazeteciler Sendikası'nı kurar.

Hıfzı Topuz, Fransız sendikalarının tüzüklerini inceler. Burhan Arpad Alman ekolündedir, Almanya'dan örnekler getirir. Üç gazeteci, Hıfzı Topuz'un ifadesiyle "kafa kafaya verirler", elde ettikleri tüzükleri araştırırlar ve sendikayı kurarlar.

O süreçte Gazeteciler Cemiyeti onlara destek olur. Dönemin Cemiyet Başkanı Cevat Fehmi'dir. Cemiyetin merkezinde sendikaya bir oda verir ve Cemiyet sendikanın sekreterinin aylığını karşılar. Sendika ilk toplantılarını Cemiyet'te yapar ama Cemiyet sendikanın işlerine karışmaz. Cemiyet gazetecilerin mesleki sorunlarıyla ilgilidir. Sendika ise gazetecilerin hem sosyal ihtiyaçlarını hem de siyasal sorunlarını ele alır. Topuz, Ada ve Arpad, Hıfzı Hoca'nın ifadesiyle gazeteleri kapı kapı dolaşırlar ve gazetecileri üye olmaya davet ederler. Aldıkları tepkiler olumludur. Ancak Cumhuriyet gazetesinin kapısı çaldıklarında yazı işleri müdürü Ahmet İhsan şöyle tepki gösterir: "Bu sendika lafı sol kokuyor. Buna sendika demeyin; yardım sandığı deyin."

Sendikanın kuruluş döneminde aldıkları tepkileri "Sendika ürkütücü geliyordu o zamanlar. Sol, Bolşevik gibi geliyordu sendika" diye özetledi Hıfzı Topuz. Ama sonuçta sendikaya üye olmayan gazeteci kalmaz. Bütün gazeteciler üye olur. Sendika güçlenir ve İstanbul'da 1955'te Türkiye Gazeteciler Konferansı diye bir toplantı düzenler. Konferansa, İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın ardından kurulan Ankara, İzmir ve Bursa Gazeteciler Sendikalarının üyeleri de katılır. Türkiye Gazeteciler Konferansı'nda hazırlık komiteleri kurulur. Ve konferans yoğun katılımı açılır. İstanbul valisi, belediye başkanı ve iktidarın bütün temsilcileri gelir. Konferansın açılması olay olur. Toplantıyı vali açar. Hakkı Tarık, Metin İzzet Binici, Kazım Şinasi gibi bütün patronlar da konferansa katılırlar.

Açılışın olduğu akşam Hıfzı Topuz, yazı işleri müdürlüğünü yürüttüğü Akşam gazetesine döner. Gazetenin ortağı ve müdürü Kazım Şinasi Dersan ile rastlaşırlar. "İstemediğiniz bir gazetenin tapusu kaldı Hıfzı Bey" der Dersan, "Onu da isteyin de verelim ayrılalım." "Yok hocam" yanıtını verir Hıfzı Topuz, "Yapma Allah aşkına ya, hiç ona göz dikmiyoruz biz. Yerinizde oturun ama bizim de hakkımızı verin".

"Şakalaşarak haklarımızı savunuyorduk" diye anlattı Hıfzı Topuz o günleri. Ama iktidar aynı esnekliği göstermez. Konferansta gazetecilerin sosyal sorunları,

aylıkları, emeklilikleri, hastalık durumları gibi konuların yanı sıra gazetecilerin hakları, özgürlükleri gibi siyasal konular da ele alınır. Bir komite de buna dair bir rapor hazırlar. Bu durum iktidardaki Demokrat Parti'yi rahatsız eder. Hıfzı Hoca bu durumu şöyle anlattı:

Biz bu raporları hazırlarken, Ankara'dan gelen gazete temsilcileri arasında iktidarın hizmetinde olanlar vardı. Bizi Ankara'ya rapor etmeye başladılar. Ve Ankara huzursuz oldu bizim konferanstan.

Üç gün süren konferansa, Başbakan Adnan Menderes siyasi meseleleri tartışmasını diye müdahale etmeye başlar. Derken vali haber gönderir. Der ki "Çocuklar bu işten vazgeçin. Bu konuları ele almayın".

Yahu olur mu? Konferansın amacı bu. Sosyal ve siyasal konuları tartışmak.

Başbakan kızar ve "sendikayı kapatırız" der. İlk gün açılışta yüz kişi vardır, sonraki günlerde insanlar korkmaya başlar ve sonunda yirmi beş kişinin katılımıyla kapanır konferans. Bir kapanış bildirisi yayınlanır. Hıfzı Topuz o zaman sendikanın genel sekreteridir. Vali, yöneticileri konağına çağırır. "Arkadaşlar" der, "Başbakan kapatma emri verdi. Siz kendinizi temiz çıkarmak için hemen bir bildiri yayınlayın, başbakana bizi yanlış anlıyorsunuz diye bir mektup yazın." Valinin önerisini kabul etmezler. "Öyleyse ben yazıyorum" der Vali. Menderes'e sendikanın siyasal amacının olmadığı, hükümete karşı olmadıkları yönünde bir mektup gönderir. Kapatılmayı önler ama Menderes sendikayı 9 ay sonra kapatır. Sendika sonra tekrar açılır ve gazeteciler arasında sendikalaşma yaygınlaşır.

"Peki ya şimdi?" diye sordum.

Aydın Doğan'ın Milliyet gazetesini satın aldığı günlere döndü Hıfzı Topuz. Aydın Doğan Milliyet gazetesinin sahibidir ama tüm medyaya henüz hâkim değildir. Bir gün gazeteye noter çağırır ve noter huzurunda bütün gazetecileri teker teker sendikadan istifa ettirir. Daha sonra başka gazeteler de bunu örnek alır. Hıfzı Hoca bugün medyadaki örgütsüzlük durumunu şöyle anlattı:

Müşerref'in [ANKA Haber Ajansı'nın kurucusu Müşerref Hekimoğlu] yanında çalışan birkaç gazeteci vardır, bir de Cumhuriyet'te vardır. Onlar direndiler. Öbürlerinde sendikalı kalmadı. Bugün kaç sendikalı gazeteci olduğunu bilmiyorum. Sendika eridi.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin yaşadığı benzer bir öyküyü daha anlattı Hıfzı Topuz:

Cemiyet'i yıkmaya kalktılar. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin geniş maddi imkânları da vardı. Bayram günleri Cemiyet gazete çıkartıyordu. Bütün gazeteler tatil oluyordu, Bayram gazetesi çıkıyordu. O gazetede bütün gazetecilere birer gün çalışma hakkı veriliyordu. Kadro her gün değişiyordu. Bütün gazeteciler yazı işleri müdürü oluyorlar, muhabir oluyorlar... Böyle kolektif bir biçimde çıkıyordu. Bunlardan da rahatsız oldular. Ve Sabah gazetesi Cemiyet'e rağmen bunu yıktı. Arkasından öbür gazeteler de ertesi bayramda çıktı.

Bayram gazetesinin kapatılışı Cemiyet'in gelirlerinde önemli bir azalma yaratır:

Cemiyet'in bütün gelirleri kurudu. Cemiyet çok olanak sağlıyordu. Siteler yaptırıyordu. Hastaneler, bakımevleri... Çok güçlüydü Cemiyet. Cemiyet'in kaynaklarını kuruttular bu şekilde.

Böylesine bir örgütsüzlük içerisinde, iletişim politikalarını tartışacak demokratik ve çoğulcu bir yapı nasıl oluşturulabilir? Bu soruya "Bunu üniversitelerin yapması lazım" yanıtını verdi Hıfzı Hoca ama ardından ekledi:

Onlar da ne ölçüde etkili olabiliyor? Ne ölçüde yapabiliyorlar? Birçok üniversite 'aman siyasete karışmayalım' diyor. Böyle bir çekingenlik var. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti var olmaya devam ediyor. Ama Cemiyet'i yıkmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Cemiyet üyesi olan gazeteci sayısı azaldı. Olamıyorlar. Korkuyorlar. Eskiden kitle halinde bütün gazeteciler Cemiyet'e üyeydi. Şimdi belki üçte biri bile değil, dörtte biri bile değil.

Böylesi bir tablo içerisinde umut ışığını nerede aramalıydık?

"Her şeye rağmen dayanmak, direnmek lazım" dedi Hıfzı Hoca:

Biz bu işe başladığımız zaman iletişim fakültesi diye bir şey yoktu. Ben UNESCO'ya girdiğim zaman araştırma yoktu. Türkiye'de gazetecilik eğitimi var mıydı? İstanbul'da bir Yüksek

Gazetecilik Enstitüsü vardı. Polisler diploma almak için oraya yazılıyorlardı, diploma alıyorlardı. Yahut üniversite diploması olmayan bazı eski gazeteciler oraya yazılıp diploma alıyorlardı. Böyle uydurma bir şeydi. Ders veren kadro da eğitmen kadrosu değildi. Eski gazetecileri çağırıyorlardı. Onlar ders veriyorlardı. Ben UNESCO'ya gittiğim zaman o arkadaşlardan mektup alıyordum. 'Ne olur bize ders vermek için malzeme bul, malzeme gönder, kitap gönder' diyorlardı. Basılmış bir gazetecilik kitabı yoktu. Basılı hiçbir şey yoktu. Şimdi kaç tane fakülte var? 90 tane mi? Bir güç var yani şimdi. Onların da güçleri pek sınırlı ama bir güç var; böyle bir şey var. Bunların kadrosunu yetiştirmek lazım. Bunları daha bilinçli hale getirmek lazım. Bunlara gelişme olanağı sağlamak lazım.

"Ya yeni medya? Yeni medyaya yönelik ne gibi iletişim politikaları geliştirilmeli?" soruma ise şu yanıtı verdi:

Eskiden medya deyince malum basın, radyo, televizyonu. Şimdi sosyal medya rakip oldu, yerini aldı. Sosyal medya çok daha popüler. İnsanın sosyal medyada sesini duyurabilmesi için sermaye lazım değil. Kendi haberini, kendi düşüncesini yayabiliyor. Çok daha demokratik bir şey. Ama bu bir tehlike oluyor iktidar için. İktidar bundan korkuyor. Sansürsüz bir medya. Herkes konuşabiliyor. Herkes eleştiri yapabiliyor. Buna karşı önlemler alıyorlar. Buna karşı akla gelmez önlemler alıyorlar. Yasaklar koyuyorlar. Sansürler koyuyorlar. Ama insanlar da yeni formüller buluyorlar. Bu sansürden kurtulmak için başka çareler buluyorlar. Bugün Türkiye'de basın, büyük basın, iktidarın emrinde. Radyo ve televizyonlar iktidarın emrinde. Bunun karşısında sosyal medyanın da etkilerini önlemek için büyük önlemler alıyorlar her tarafta. Sürekli tutuklamalar oluyor. Büyük tehlike ama savaş devam ediyor. Ben onun susturulacağına inanmıyorum. Devam edecek. İnsanlar, gençler, çalışanlar iktidardan daha iyi formüller bulabilecekler her zaman. Yani yaratıcı güç gençlerde. Ben buna inanıyorum.

4. ALTERNATİF MEDYA

"İnsanlar tekelci büyük sermayenin karşısında, egemen sınıfın propaganda aracı olmayan, içeriğin ve yapının halk tarafından belirlendiği alternatif medya kanallarını nasıl kurabilirler?" Belgeseli hazırlayan ekipten akademisyen Naile Berberoğlu'nun sorduğu bu soruya yanıt vermek için Mali'deki deneyimlerini

anlattı Hıfzı Topuz.

UNESCO'da çalıştığı dönemde Mali'de Kibaru diye bir gazete çıkarırlar. O zamanlar ülkenin yerel gazetesi yoktur; yerel gazeteci de yoktur. Muhtarlar vardır, öğretmenler vardır. Okuma yazma bilen memurlar vardır. Onları alırlar ve gazetecilik seminerleriyle eğitim verirler. Teknik araçları, büyük makineleri yoktur. Yerel araçları kullanalım derler ve Kibaru gazetesini çıkarırlar. Kibaru kelimesi yerel dilde "haber" yani haber kelimesinden gelir, zaman içinde kelime "kibaru"ya dönüşür. Kibaru "haber gazetesi" demektir.

Mali'de çok iyi karşılanırlar. Bir gün arabayla köylerden geçtikleri bir sırada halkın toplanıp "yaşasın Mobitu" diye alkışladığını görür Hıfzı Hoca. Oysa Mobitu devrileli iki sene olmuştur ama halk bunun farkında değildir. "Cehalete bakın" dedi Hıfzı Hoca, "Haberleri yok. Bu da haber gereksinmesini doğruluyor."

Bundan 20-25 sene önce, özgür radyolar ya da halk radyoları diye bir oluşumdan haberdar olur Hıfzı Hoca. Onların toplantılarına konuşmacı olarak katılmak üzere Fransa'ya gider. Orada yöneticiler, Almanya, Çekoslovakya, Finlandiya'dan gelmiş insanlar. Fransızlar ve İsviçreliiler ağırlıktadır. "Ve hiç sermaye endişesi yoktu" diye anlatıyor Hıfzı Topuz:

Çalışanlar sermayenin dışında tamamen özgür insanlardı. Bir de bülten çıkartıyorlardı. O bülten hâlâ çıkıyor. Bana her ay o bülten geliyor. Ve bakıyorum, tanınmış gazeteci falan yok, hep yerel haberler. Bir yerde işçiler bir grev yapmışlar, onu ayrıntılarıyla veriyor. Bir yerde topraklarından atılıyor köylüler; kamulaştırılıyor yahut özel şirket alıyor, orada fabrika kurulacak, baraj kurulacak, havaalanı yapılacak falan, ona karşı birleşmişler. Onlar zarar görmüşler. Onların sesini yansıtıyor. Ne kadar önemli değil mi? Ben buna hayranım. Bu sermayesiz, hiçbir baskı olmadan devam ediyor. Çare değil ama bir örnek.

Belediyelerin de medyasının olabileceğinden söz etti Hıfzı Hoca:

Belediye deyince, ilin de belediyesi var, ilçenin de var. Hatta daha küçük yerleşimlerin de belediyeleri var, değil mi? Bunların kuracağı medya nasıl olabilir? Kâr amacı gütmeyen belediye. Belediye bunu yalnız kendi yöneticileriyle yapmasa daha iyi olur. Kamu temsilcilerinin katılımını araştırmak zorunda. Yani belediyenin yerel kamusal bir hizmet

görmesi için derneklerin, yerel örgütlerin temsilcilerinin, kadın derneklerinin falan katılımını sağlaması lazım. Bunları sağladığı ölçüde, yerel gazete belediyenin de olabilir. Belediye bunu tamamen kamuya mal edebilir. Belediye yönetir ama belediyenin tekelinde değildir. Ben böyle anlıyorum. Bugün belediyelerin radyoları yok. Olmuyor. Buna yasal bakımdan engel var galiba. Ama belediyenin yönetiminde, belediyenin iş birliğiyle böyle kurullar oluşturulsa, gerçekten kitlesel araçlar oluşturulsa, çok yararlı olur kanısındayım.

Medya sermayenin baskısı altında; sermaye dolayısıyla devletin baskısı altında. Devlet bunlara imkân vermiyor. Gazeteci özgür olarak düşüncelerini yazamıyor. Yazmaya kalktığı zaman, devlet rahatsız oluyor, gazeteci patron aracılığıyla susturuluyor, işten atılıyor. Bunları gerçekleştirmek kolay değil. Keşke olabilse, keşke yerine başka birtakım alternatifler yaratılabilse. Ama bu alternatifleri yaratmak da kolay değil. Bu altyapıda bunları yaratmak kolay değil. Ama ben gene de katiyen kaybetmiyorum umudumu. Direnmek lazım diyorum. Diretmek lazım. Dayanmak lazım diyorum. Yeni formülleri insanlar yaratacak diyorum. Gazeteciler yaratacak diyorum. Er geç gerçekleşecek bunlar. Olacak. Büsbütün özgürlükler yok edilemiyor. Hiçbir yerde yok edilemiyor. Bir süre baltalanıyor, susturuluyor, sonra gelişiyor. Bu özgür yerel medyanın kurulması için bir gün koşullar olgunlaşacak herhalde.

SON SÖZ

Sözü Hıfzı Topuz'un, belgeselde akademisyen Ufuk Altunç'un kendisine yönelttiği "En sevdiğiniz gazeteci tanımı nedir?" sorusuna verdiği yanıtla bitireyim:

Ödün vermeden, meslekteki ilkelerinden vazgeçmeden, dayanmak, direnmek ve sonuna kadar inandığı şeyleri yazabilmek, kimsenin hakkına saldırmamak, kendi hakkından fedakârlık etmeden doğruyu yazmak ve bildiklerini yazmak, halkın hizmetinde olmak. Özel sermayenin değil, paranın değil, halkın hizmetinde olmak, kamunun hizmetinde olmak. Bu bence.

Hoşça kalın hocam. Işığınız yolumuzu aydınlatmaya devam edecek...